

JAAR VERSLAG 2023

museum **tot** ZOVER

Voorwoord

Raul Ortega Ayata, Obituary Menus (2009-2010) te zien in de Grote Zaal bij Een Lekkere Dood.

Een overgangsjaar met hoge pieken en enkele dalen. Zo is 2023 te omschrijven. Het was het jaar van de thematentoonstelling Een Lekkere Dood, de grootste expositie sinds Afterlife in 2011. Er waren fantastische activiteiten. Zo was Museumnacht 2023 met 559 bezoekers de best bezochte ooit en we organiseerden een prachtig jubileumsymposium met de Funeraire Academie.

Trots waren we op de terugkomst van het Haarboekje Familie De Hoog na een complexe restauratie. Dit moment werd gevierd met een feestelijk minisymposium en een fraai magazine. We vonden een nieuwe financier in het Vaillantfonds (met ingang van 2024). Ook scherpten we onze geesten tijdens het schrijven van het Beleidsplan 2025-2028, gevoed door externe adviseurs uit zowel bedrijfsmanagement als cultuurmarketing.

De kwetsbaarheid van een kleine organisatie bleek doordat twee personeelsleden begin 2023 tijdelijk geheel of gedeeltelijk uitvielen vanwege persoonlijke omstandigheden. Gelukkig konden we na de herfst al aan de slag met de plannen voor een uitbreiding van de staf met twee nieuwe functies in 2024, zodat we positief gestemd het jaar konden afsluiten.

Tot Zover is hét expertisecentrum over de dood met culturele activiteiten, wetenschappelijke programma's, educatie en is een veelgevraagd aanspreekpunt voor de pers. Ook krijgt het museum veel verzoeken tot samenwerking en advies. Van student tot hospice, van kunstenaar tot theatergezelschap: allerlei zorg- en culturele organisaties die 'iets' met de dood willen doen vinden hun weg naar het museum. Voor bezoekers aan gedenkpark De Nieuwe Ooster bieden we met museumcafé Roosenburgh bij uitstek een troostrijke en sociale pleisterplaats.

Hoewel we ons qua personeel hebben versterkt en Tot Zover als merk en partner goed staat, blijft het tekort aan vierkante meters problematisch. De vaste presentatie heeft te weinig ruimte en voor activiteiten, educatief of anderszins is onvoldoende plaats. Er is de afgelopen jaren een grote sprong voorwaarts gezet en de ruimte moet hierin meegroeien. We zijn blij dat het museum tijdelijk kan beschikken over het leegstaande PC Uitvaartcentrum voor activiteiten, al is dat slechts tot 2025.

Het belang van Tot Zover als organisatie van reflectie en verbinding blijkt steeds duidelijker. Beter leven met de dood is van vitaal belang. Mensen herkennen zich in de persoonlijke verhalen die we vertellen. Deze persoonlijke verhalen worden door anderen begrepen en geven zo troost of begrip. Het woord 'uitvaart' faseren we uit onze naam, omdat het de lading niet dekte. We houden ons bezig met alles wat samenhangt met onze sterfelijkheid en we gaan net zo goed over het leven als over de dood. Dat komt terug in onze aangepaste naam: Tot Zover, museum over leven en dood. De komende jaren gaan we aan de slag met de nieuwe missie, visie en kernwaarden als onderlegger. Liefdevol, luchtig en met lef. Ook kijken we naar uitbreiding van het aantal vierkante meters. Wat een bezoeker eerder al zo mooi verwoordde in ons gastenboek:

Het kleinste, maar beter begrepen: grootste museum.

Guus Sluiter
Directeur Museum Tot Zover

In april organiseerden we de Grote Uitvaartcake smaaktest met Hiske Versprille als voorzitter van de jury.

Inhoud

Voorwoord	3
1. Algemeen + 2023 in het kort	7
2. Programmering tentoonstellingen en presentaties	9
3. Programmering activiteiten	15
4. Publiek + communicatie	19
5. Kenniscentrum + educatie	25
6. Collectie + vaste presentatie	35
7. Samenwerkingen	37
8. Café Roosenburgh + De Nieuwe Ooster	41
9. Organisatie	43
10. Governance	45
11. Financiën	49
12. Vooruitblik 2024	51
13. Jaarrekening 2023	53

Vrijwilliger Charlotte toont leerlingen het doodgravertje van de natuur, de nicrophorus aaskever.

2023 IN HET KORT

- Vaillantfonds zegt forse meerjarige financiële steun toe vanaf 2024
- 5.911 bezoekers live! in museum en externe events
- 2.000 leerlingen doodgewoon in de klas – landelijke spreiding
- Websitebereik van 80.000 bezoeken
- De Museumnacht was de drukste ooit voor ons (559 bezoekers)
- Restauratie Haarboekje Familie De Hoog voltooid
- 16 activiteiten van het kaliber ‘small scale: high impact’
- Drie tijdelijke exposities, meerdere nieuwe aanwinsten
- Een Lekkere Dood kreeg veel media-aandacht
- Funeraire Academie 10-jarig jubileumsymposium en opstart project Mors Neerlandica
- Twee eigen publicaties, met oplagen 1000 (uitverkocht) en 500
- Gesprekken met De Nieuwe Ooster over toekomst van museum en café zijn voortgezet

1. Algemeen

Missie

Het is de overtuiging van Museum Tot Zover dat mensen zich op een positievere manier tot de dood dienen te verhouden: individueel, gezamenlijk en maatschappij breed. Dat bevordert het individuele en maatschappelijke welzijn, versterkt saamhorigheid en werkt verbindend.

Visie

We leren onze bezoekers op een informele en inspirerende wijze om te gaan met sterven, verlies en rouw. Onze tentoonstellingen, onderwijsactiviteiten en events zijn artistiek, persoonlijk en verbindend. Zowel binnen als buiten de museummuren openen we het gesprek over de dood. Iedereen die een bezoek heeft gebracht aan museum, activiteit of onze digitale plekken is geraakt, heeft troost gevonden of is aangezet tot reflectie.

Kernwaarden

inspireren, leren, raken

Dit voeren we altijd liefdevol, luchtig en met lef uit.

Motto

small scale, high impact

Subsidiënten & begunstigers 2023

Amsterdams Fonds voor de Kunst

Ardanta

DELA

Fonds 21

Mondriaan Fonds

Monuta

PC Uitvaart

Cultuurfonds

Stichting Stimuleringsfonds Rouw

Vaillantfonds

Vereniging Rembrandt

- VriendenLoterij Restauratiefonds

VSBfonds

Zabawas

ZorgDienstenGroep

2. Programmering | tentoonstellingen en presentaties

De uitvaartbranche heeft steeds meer design objecten in het aanbod, hier: de wilgentenenkist en kleurrijke wade.

Blik op Grote Zaal, met fotografie van Niels Helmink en het borduurwerk van Sonja Hillen.

Dutch Death Design t/m 16 april 2023

Nederlands design is wereldwijd een begrip. Hoe zit dat als het gaat om het sterven?

Dutch Death Design toonde de innovatie en creativiteit van jonge ontwerpers bij allerlei praktijken rondom sterven, uitvaart en rouw. In de expositie werd werk getoond van circa veertig Nederlandse ontwerpers, van Studio Wieki Somers tot design-uitvaartlabel Beerenberg. De expositie werd financieel mogelijk gemaakt door het Vaillantfonds.

Een aantal designobjecten is na de expositie geschonken door CUBE (Kerkrade) en enkele worden aan de vaste presentatie toegevoegd. Van de onderdelen met publieksparticipatie werd veel gebruik gemaakt; het proefliggen in de doodskist, bijvoorbeeld, leverde waardevolle ervaringen op die mensen deelden in het 'condoleanceboek'. De bijdragen aan de prikwand 'Who wants to live forever?' boden een blik op de vele herkomstlanden van onze bezoekers.

Deelnemende ontwerpers:

Kim Beerepoot, Mark Beerens, Merle Bergers, Marieke Blaauw, Floris Brasser, Studio de Campagne, Mia Cinelli, Frederik Colting, Brigitte Coremans, Alex Gehlen, Ines Glowania, Nadia Gonegai, Yvette den Hartog, Bob Hendriks, Jorik Hepworth, Nienke Hoogvliet, Laura Hooreman, Floris Hovers, Sojung Im, Nick Jehlen, Maria van Kesteren, Roos Kuijpers, Max Kuwertz, Winnie Kwok, Nelleke van Lomwel, Gerard Moline, Bureau Morbidee, Mohammad Faizi Nazir, Pieter van der Oest, Studio Poehee, Wieki Somers, Erik Tibosch, Iris de Vries, Kelly Wey, Quirine Wissink, Suzanne de Wit.

Kwaadaardig Mooi - Kunstenaars verbeelden Kanker t/m 16 april 2023

In Kwaadaardig Mooi gaven kunstenaars vorm aan hun ervaringen met kanker. Zeven gerenommeerde kunstenaars uit het oosten van het land namen hun eigen ervaringen als uitgangspunt. Ze hebben zelf kanker (gehad), of het betrof hun partner of gezinslid. We keken mee naar het proces dat is ondergaan, naar de existentiële vragen die naar boven kwamen. Dit was een kleine ad hoc-presentatie in de Grote Zaal. De bezoekerswaardering en publiciteit waren hoog, veel mensen konden zich erin herkennen. Bovendien boorden we een nieuwe doelgroep aan, van medici en oncologen. Het leert ons dat thema's die raken aan levensvragen rondom gezondheid en het zorgdomein de moeite waard zijn.

Met werk van Esther van Casteren, Sylvia Evers, Niels Helmink, Wout Herfkens, Sonja Hillen, Rinke Nijburg, Kim Tieleman.

*“Een ontroerende en zeer mooie tentoonstelling. Het is kwaadaardig mooi, geen betere omschrijving dan voor het leven zelf.”*****

- Jellie Brouwer, Kunststof NPO radio

“Een indrukwekkende expositie.

Je kan goed zien waar de pijn heeft gezeten bij de kunstenaars. Ze maken de impact van kanker zichtbaar, je kan er als bezoeker goed in meegaan.”

- Nadia de Vries & dr. Leni van Doorn, in Mr. Motley

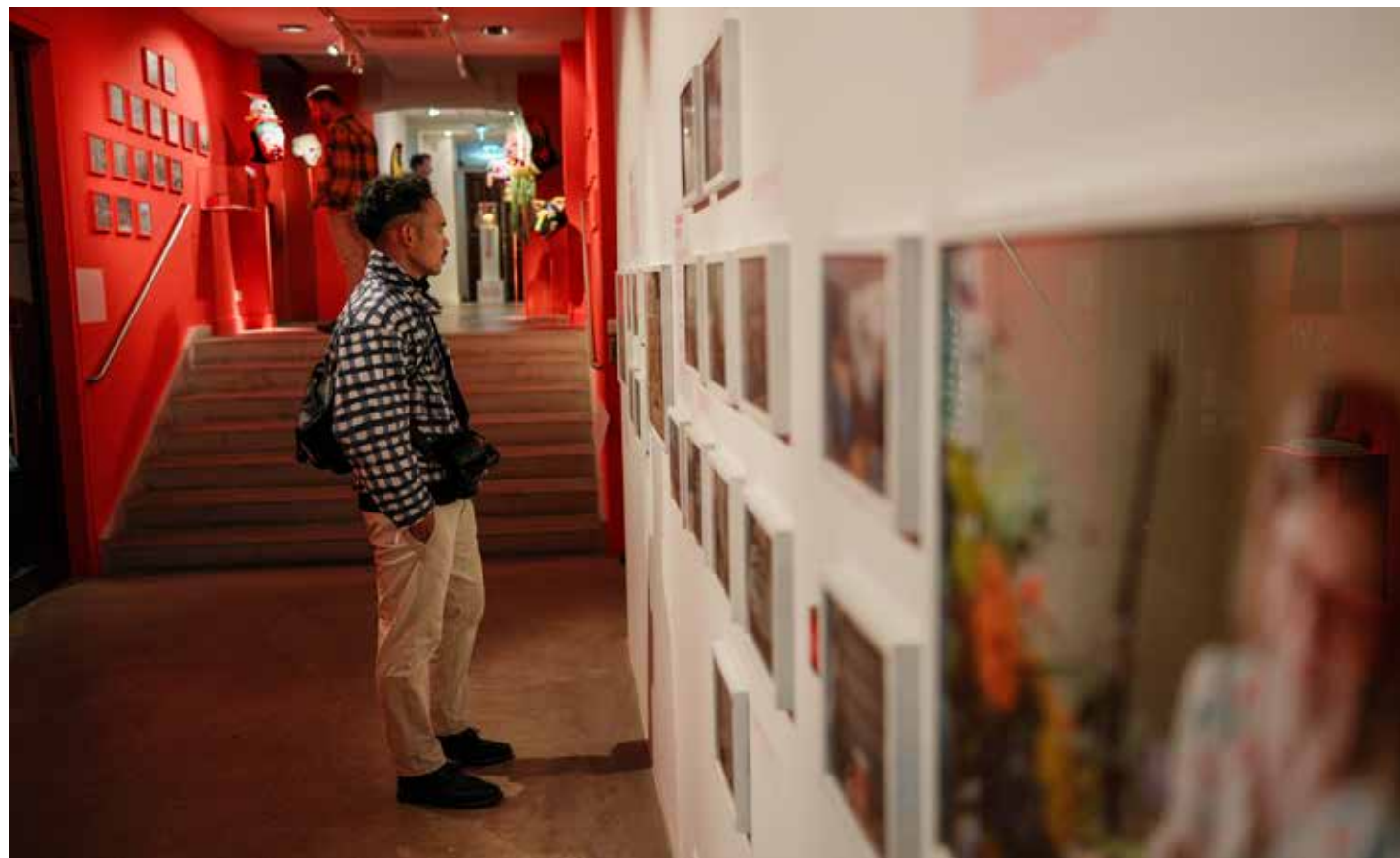
“Een kleine, delicate tentoonstelling met indrukwekkend werk van een beangstigende schoonheid.”

- Jan Pieter Ekker, in Het Parool

Eten, dood en leven: Museum Tot Zover heeft het allemaal

NPO3 VPRO Club Lees

Blik in de Gang, waar de fotodocumentaire reeks over de rol van eten bij afscheid veel bezoekers aanspreekt.

Filmstill uit Coffinposer, de video waarin Aux Raus een gigantische uitvaartcake bakt is een favoriet onder bezoekers.

Een Lekkere Dood Wat eten we bij afscheid en rouw? 6 juni 2023 – 9 juni 2024

Nederland heeft een rijke culinaire traditie tijdens uitvaarten. Vroeger én nu. Denk aan de krakelingen, het loofbier en de koffietafels. Rondom het sterven is eten van groot belang. Samen eten is werken aan verbinding, het geeft troost over de grenzen van pijn heen en een kleine verzachting van het verdriet.

Een Lekkere Dood liet je zien, horen, ruiken én proeven hoe voedsel op allerlei momenten rondom de dood een rol speelt. Met historische eetobjecten, documentaire (afscheids)fotografie en werk van kunstenaars als Remy Jungerman, Narges Mohammadi, Marije Vogelzang en Erik Mattijssen. Kiriko Mechanikus maakte speciaal voor de expositie zeven filmpjes, waarin mensen een persoonlijk verhaal vertellen over de rol van eten bij uitvaarten in hun cultuur.

Een Lekkere Dood was een laagdrempelige tentoonstelling met een veelvoud aan perspectieven en activiteiten. Meer dan ooit werd het hele museum ingezet: er waren toevoegingen aan de vaste presentatie en in Café Roosenburgh stond een vier meter lange tafelvitrine met historische en moderne rouwserviezen. In de Tuinzaal waren de resultaten te zien van de samenwerking met scholen, in de tuin stond de koffie- en cakefontein van Peer Vink. Petra Possel sprak op smakelijke wijze de audiotour in.

De publieksparticipatie was een groot succes. Honderden bezoekers hebben hun wensen voor hun laatste maaltijd achtergelaten. Met het ROCvA is een prachtig project rondom nieuwe soorten rouwgebak georganiseerd, met wens tot herhaling in 2024.

Het Lekkere Dood magazine was met een oplage van 1000 uitverkocht, waarna een tweede druk volgde.

Met medewerking van Hiske Versprille, Petra Possel, Cees Holtkamp, Carolina Verhoeven en Sandra Schouten. Kunstenaars: Gijs Assmann, Raúl Ortega Ayala, Razia Barsatie, Frank Bloem, Alicia Framis, Klaas Gubbels, Bob Hendriks, Remy Jungerman, Erik Mattijssen, Kiriko Mechanikus, Narges Mohammadi, Mai van Oers, Carmen Schabracq, Studio Lernert & Sander X Aux Raus, Peer Vink, Marije Vogelzang, Kees de Vries, Karen Wuytens + veel afscheidsfotografen.

“Het fijnste deel van de tentoonstelling is een muur bedekt met kaartjes. Honderden bezoekers gaven daar antwoord op de vraag ‘Wat is jouw laatste maaltijd?’ De antwoorden varieerden van ‘patat speciaal met een berenklaauw’ via ‘champagne, pakje Gauloise en Trixy-pudding’ tot ‘geroosterde groenten uit eigen volkstuin’. Ik stond bijna een uur bij die muur en werd steeds bedroefder. Al die mensen gaan op den duur écht dood.”
- Sylvia Witteman, Volkskrant

“En dan, in een ruimte bomvol eikenhouten doodskisten, een soort mortuarium, scharrelt de eerste bezoeker van de dag rond. Het is de 67-jarige Harry. Harry toog speciaal naar de hoofdstad voor het museum. “Ik ben nu een boek aan het lezen waarin om de zoveel pagina’s iemand doodgaat. Zo leer ik veel aspecten van de dood kennen. Ik verbaas me erover dat mensen zo met het eeuwige leven bezig zijn. Het uitzicht op een definitief eind kan iemand echt inspireren om iets moois van het leven te maken. De dood heeft voor mij een hele positieve inslag. Je overwint hem niet door ervoor weg te lopen, maar juist door ermee bezig te zijn.”
- Rens Nijholt, Panorama

“Fraaie tentoonstelling, mooie verhalen.”
- Maarten Moll, Parool

“De tranen zaten nog wat los, het vliesje rouw was flinterdun. Zou ik bestand zijn tegen de gevoelens die de tentoonstelling in Tot Zover bij mij zouden oproepen? Dus een beetje onzeker ging ik met L. mee. Ik stapte achter haar aan, over de drempel, de eerste tentoonstellingszaal binnen. Een serene spierwitte zaal, waarbij het eerste object meteen al “raak” was. Prachtig (...) Deze tentoonstelling moet iedereen gaan zien.”
- Marjan Berk, Mokum Magazine

Deze thematentoonstelling werd mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van Mondriaan Fonds, Vaillantfonds, VSBfonds en Cultuurfonds.

3. Programmering | activiteiten

De grote muur van Halva werd on site gemaakt door Narges Mohammadi ism Shadi en Parisa van Boost.

De Verliesmuur van Babet te Winkel kreeg haar primeur op de Museumnacht in het PC Paviljoen.

Startconferentie Mors Neerlandica

Op 17 januari was de start van een groot onderzoeksproject dat de Nederlandse doodsstijlen in kaart brengt, naar het Britse voorbeeld Mors Britannica. Wat typeert onze huidige omgang met de dood, wat is nu werkelijk anders dan vroeger? Martin Hoondert, universitair hoofddocent rituele studies aan de Universiteit van Tilburg, leidt het project.

Koffie- en cakelezing met Fokke Obbema

Schrijver en journalist Fokke Obbema sprak op 19 maart over hoe sterfelijkheid onze kijk op het leven beïnvloedt, en over de impact van dood en ziekte. Daarnaast was er een discussie met enkele kunstenaars van Kwaadaardig Mooi. Moderator was Jasper Enklaar.

Wie deelt zijn Zoete herinnerdingen?

Voorafgaand de expositie Een Lekkere Dood vroegen we aan bezoekers van het museum welke eetobjecten hen doen denken aan overleden geliefden. Tien objecten van inzenders hebben we in de kunstinstallatie l'Epicerie du monde van Erik Mattijssen geplaatst. Social designer Sandra Schouten voerde op twee zondagmiddagen gesprekken met de inzenders over de objecten en schreef de verhalen op. De audiofragmenten blijven online beschikbaar.

De Grote Uitvaartcaketest

In aanloop van de expositie Lekkere Dood organiseerden we op 26 maart de Grote Uitvaartcaketest: veertien roomboter cakes werden gekeurd en geproefd door een jury die bestond uit culinair publicist Hiske Versprille (o.m. Volkskrant), toppatissier Cees Holtkamp en onze eigen floormanager Liesbeth de Ruijter. De resultaten waren reden voor de Volkskrant om er drie pagina's over te publiceren. De winnende bakker uit Brabant stelde tijdens de tentoonstellingsduur onbeperkt cakes ter beschikking voor bezoekers om te proeven.

ONTROERTOER: de smaakeditie

De ontroertoer met kunstzinnige associaties van PJ Roggeband blijft onverminderd populair. In 2023 was dit een ONTROERTOER met smaak, vanwege de expositie Een lekkere Dood. Vanaf zondag 16 april zouden nog vijf zondagen volgen.

Opening Een Lekkere Dood

Bij de opening in de museumtuin op 8 juni werd gesproken door onder meer Petra Possel.

Koffie- en cakelezing: de smaakeditie

Een speciale smaakeditie op 13 augustus met de curator van de tentoonstelling Laura Cramwinckel, culinair erfgoed specialist Carolina Verhoeven en geurkunstenaar en auteur Frank Bloem. Tevens werd het Lekkere Dood tentoonstellingsmagazine gepresenteerd.

Workshop suikerschedels maken

Onder leiding van kunstenaar Carmen Schabraq werden op zaterdag 21 oktober de heerlijkste suikerschedels gemaakt door deelnemers van 6 tot 60 jaar, met een inleiding over de Mexicaanse Dag van de doden.

Doodlekkere lunch x BOOST

Voor de installatie van Narges Mohammadi werkten we eerder al samen met BOOST, het maatschappelijk initiatief van Amsterdamse vluchtelingen en buurtbewoners. In het najaar zouden we samen een themalunch genieten.

Museumnacht

Museumnacht 2023 op 4 november vond niet alleen in het museum, maar ook in het PC Art Paviljoen plaats. Dit is het leegstaande Uitvaartcentrum Watergraafsmere van PC Uitvaart en staat op het terrein van De Nieuwe Ooster. In afwachting van renovatie mag Tot Zover er tot eind 2024 gebruik van maken. De Nieuwe Ooster verzorgde het vervoer tussen beide locaties met behulp van de eigen golfkarretjes. Ook de begraafplaatsdirecteur chauffeerde mee en vertelde tijdens de rit uitvoerig over de Nieuwe Ooster. Vanaf de Hortus reed de Uitvaartbus naar het museum. Bezoekers konden ook dit jaar poseren in onze Museumnacht klassieker, de 'IKEA-doodskist' Dödlük en roc-studenten presenteerden nieuwe vormen van rouwgebak. Babet te Winkel las voor uit haar boek 'Zien in het donker' en bezoekers konden een boodschap achterlaten op de Verliesmuur. Er was ook genoeg tijd om rond te dwalen door het lege rouwcentrum (waaronder de voormalige koelruimte en opbaarkamers) en de sfeer te proeven. In het museum bekeken bezoekers de tentoonstelling Een Lekkere Dood, versierden cake (grote hit!) en in café Roosenburgh werden uiteraard de Dodelijke Drankjes geserveerd.

PC Paviljoen als filmset voor Benjamin Francis: de locatie en samenwerking met Tot Zover leidde tot een geheel aangepaste synopsis van de art movie.

Boekpresentatie 'Dor Hout'

Een drukbezochte boekpresentatie op 9 november, van het boek Dor Hout van Ko van Geemert met bespiegelingen van 65-plussers over oud(er) worden en doodgaan.

Am I, an object?

Hectische filmdraaidagen op 9-10 november met kunstenaar Benjamin Francis en een crew van 30 medewerkers/acteurs in het PC Paviljoen. "Am I, an Object?" is een conceptueel filmproject dat de relatie tussen lichaam, ritueel en object exploreert in de context van een uitvaartcentrum. Tot Zover was adviseur en locatiepartner.

Funeraire Academie 10 jaar 'De dood lijkt nergens op'

Op 28 november werd bij Museum Tot Zover het jubileum symposium georganiseerd, zie p. 27.

Presentatie gerestaureerd Haarboeket Familie De Hoog

De presentatie van het gerestaureerde topstuk ging gepaard met een vak inhoudelijk symposium op 12 december, zie p. 35.

Geanimeerd gesprek tijdens de koffie- en cakelezing.

4. Publiek en communicatie

Algemeen

In 2023 hebben we kritisch naar de organisatie gekeken, zowel intern als met externe adviseurs. Een van de pijlers was het vergroten van het publieksbereik. Om dit te bereiken, hebben we een aantal concrete stappen gezet:

Naam

Besloten is om 'Tot Zover' als merk te handhaven, maar om 'Nederlands Uitvaart Museum' niet meer te gebruiken. Het museum gaat over de vraag hoe leven met de dood. De naam Uitvaart Museum dekt deze lading niet volledig en heeft een negatieve connotatie. Daarom bestaat ons logo vanaf 2024 uit de woorden 'Museum Tot Zover'. In teksten noemen we ons Tot Zover, museum over leven en dood. Of kortweg Museum Tot Zover.

museum **tot ZOVER**
over leven en dood

Inspireren, leren en raken

Bureau Blueyard heeft ons in 2023 geadviseerd over de strategie en aanpak van het museum, resulterend in circa tien concrete adviezen. Een van de adviezen was om ons beter te verplaatsen in de potentiële bezoeker, want: you are not the audience. We focussen ons meer op de belevingswereld van bezoekers en haken hierop aan met onze tentoonstellingen. Minder high-brow en meer gevoel. Ook via evenementen, onze nieuwsbrief en social media betrekken we onze volgers bij het museum. We willen bezoekers niet alleen iets leren en mooie kunst laten zien, we willen ze ook inspireren en vooral raken. Dat zijn belangrijke kernwaarden die ook terugkomen in ons Beleidsplan 2025-2028.

Publieksparticipatie

Tot Zover wil het gesprek over de dood stimuleren en dat betekent dat onze programmering interactie en beleving oproept. In de tentoonstelling Een Lekkere Dood ontwerpen bezoekers hun eigen rouwservies: op die manier staan ze stil bij verloren dierbaren of reflecteren ze op de tentoonstelling. Het onderdeel 'Je laatste maal' laat bezoekers nadenken over het gerecht dat ze zouden eten op hun laatste dag. Inmiddels hangen er duizenden ingevulde formuliertjes met de meest ontroerende en verrassende gerechten.

De bezoekers

Museumbezoek

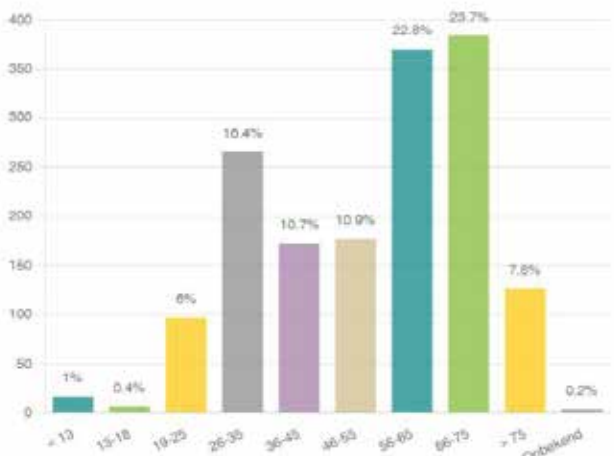
2023	5.911	5.352 in museum + 559 externe events
2022	5.487	4.880 in museum + 717 externe events

In 2023 is de thematentoonstelling Een Lekkere Dood geprogrammeerd met als doel extra publiek te trekken. Met een bezoekersstijging van 10% lijkt dat geslaagd. Voor Een Lekkere Dood is een breed scala aan marketingactiviteiten ingezet: een outdoor campagne, advertenties in o.a. Museumtijdschrift, De Groene Amsterdammer en de VARA Gids. Online is er vol ingezet op Google advertenties en betaalde advertenties via Facebook en Instagram. Om de publieksparticipatie te vergroten zijn er diverse evenementen georganiseerd, zoals de Grote Uitvaartcake Test, een koffie- en cakelezing over culinaire eetpraktijken rondom rouw, een workshop suikerschedels maken, de ontroertour met smaak en natuurlijk Museumnacht met 559 bezoekers.

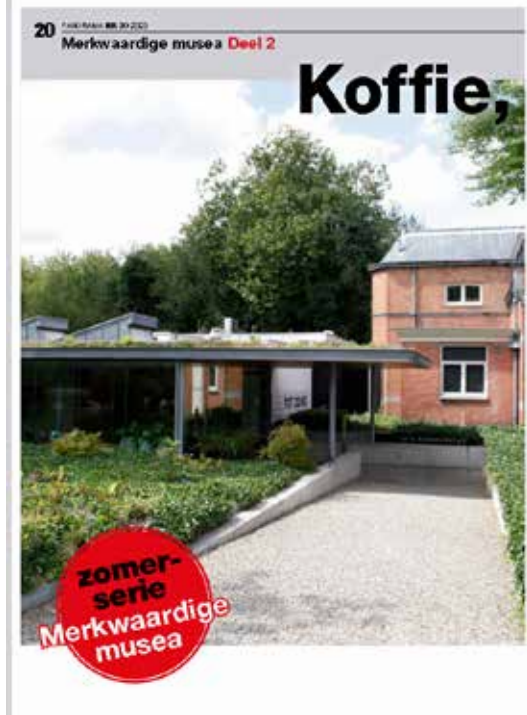
Circa 1700 van de bezoekers in 2023 is museumkaarthouder. De meerderheid van deze bezoekers is tussen de 56 en 75 jaar. Op basis van de geregistreerde postcodes zien we dat bewoners uit de buurt ons al goed weten te vinden. Bezoekers uit Amsterdam vormen de grootste groep, gevolgd door Utrecht en Den Haag.

N.B. De museumcafébezoekers die gebruik maken van café, tuin en zaal zijn *niet* in de bezoekerscijfers meegenomen, al is een deel van onze presentatie daar wel te zien en te gebruiken.

Leeftijd

Veel bezoekers van museum en café pakten stift en kleurpotlood voor decoratie Tot Zover rouwservies.

Media wand met artikelen en screenshots

Het Parool

Plus Nieuws

Van verhalen over 'meehuilservies' tot de uitvaartcaketest: museum Tot zover komt met magazine over eetcultuur rondom de dood

Een lekkere dood, dat is de titel van het magazine van uitvaartmuseum Tot zover. Met het blad wil het museum de aandacht vestigen op de eetcultuur rondom de dood. En de lezer wordt gevraagd naar de laatste maaltijd.

Algemeen 17 augustus 2023 10:00

Wie heeft er ook gefantaseerd over haar of zijn laatste maaltijd? In documentaires en films komt het vooral voorbij als het om de dood veronderstelt: gaat het zorgheten galgemaak. Een essentie kippervleugels en drie bolles chocoladeijs.

Op de fraaie tentoonstelling *Een lekkere dood - met eten en bij afsluiting en rouw* die nog tot 11 februari 2024 in uitvaartmuseum Tot zover is te zien, hangt een wand vol met door bezoekers ingevulde formulieren waarop staat welke laatste maaltijd zij zouden willen smaken.

In het magazine bij de tentoonstelling zit ook zo'n formulier - dat dergewest ook op de expeditie kan worden opgehangen. Het tijdschrift gaat verder in op de grote rol die eten speelt in de dood speelt. 'Als je rouwt', schrijft *nieuwsredacteur* *Guus Sluiter* in het

Die laatste kan problematisch worden, vooral als die ene oem (het is altijd die ene, wat smettende, excentrieke oem) era wat glazen opent: onbekende geschiedenissen gaat oplossen, met enig handigement tot gevolg. In het verleden was dat niet anders. 'In principe was schenken van bier of wijn al sinds het kerkelijk begrafenis van 17 oktober 1635 (herhaald en versterkt in 1637 en 1671) verboden in Holland om de excessen wegens drinkverslaving te vermijden.'

Niet geweten, maar er bestaat ook rouwverzuim. Al sinds de negentiende eeuw. Maar er zijn ook rouwen, zoals het gewilde 'siedervlees' van Robert Lantier. Het is namelijk denken uit zijn koppen. 'Het vergt zelfs een kleine voorstelling om de koffie binnen te krijgen en dat reflecteert je gevoel tijdens rouw. Het kopte huilt mee.'

De Nieuwe Ooster

Met een kopje koffie in je hand kun je je tijdens een uitvaart een bevestiging geven. Evenwel met een glimlach erin. Want uiteindelijk is er, als we het hebben over de Nederlandse uitvaartcultuur, in het blad ook aandacht voor cake. In de vorm van de Grote Uitvaartcaketest. Onder anderen: banketbakker Coes Holkamp en culinair journalist Hilde Verschuuren. De laatste van *Levensplezier* *De Nieuwe Ooster* eindigde op een vervolgende plek.

Verder nog treffende verhalen over overleden, en over eten en drinken in de terminale fase. En op de achterzijde

Guus Sluiter
<https://www.at5.nl/artikelen/222094/minimum-musea-van-de-stad-de-wereld-van-de-dood-in-uitvaartmuseum-tot-zover>

website totzover.nl

2023 60.270 unieke bezoekers | 80.000 sessies
2022 55.934 unieke bezoekers | 72.408 sessies

social media

facebook

2023 3422
2022 3347

Instagram

2023 2683
2022 2275

X / Twitter

2023 1240
2022 1269

Nieuwsbrief abonnees

2023 3556
2022 3184

De meerderheid van onze volgers op social media is vrouw. Op Facebook is bijna 60% van de volgers tussen de 45 en 64. Op Instagram ligt de gemiddelde leeftijd een stuk lager: bijna 60% van de volgers is tussen de 25 en 44. Dit is dus een belangrijk kanaal om nieuw en jonger publiek te werven. Bovendien is Instagram een goed kanaal om beeldende content zoals video's of reels te verspreiden. We zijn voornemens om in 2024 X te verlaten omdat we daarmee onze doelgroep niet optimaal bereiken, en omdat we de ethische koers van X niet ondersteunen.

Pers

Afgelopen jaar verschenen er artikelen over het museum in:

De Volkskrant
Het Parool
De Gelderlander
AD
Eindhovens Dagblad
Panorama
Het FD
De Lage Landen
Margriet
Museumtijdschrift
Museumclub.nl
Mokum Magazine
Relevant

en natuurlijk de uitvaartpers waar hele thema-edities rondom eten en de dood zijn verschenen.

NPO Radio1 (Villa VdB)

AT5 en dumpert!

https://www.dumpert.nl/item/100070006_70e007c8

Uit het gastenboek

Ik was hier voor het eerst rond 2012 en nu in 2023. Het is nóg mooier, indrukwekkender en completer geworden. Ga zo door!

– Yvonne

Inderdaad, héél dichtbij! In tranen en ook wat jaloers dat ik er geen uiting aan kon geven zoals jullie. Ik was alleen gehuld in onmacht. Onmacht die verstijfde. Prachtige expositie. Dank dank dank.

Een fijne, bijzondere en warme middag bij dit museum. Mede de lieve en gezellige vrijwilligers maakten voor mij deze middag compleet.

An amazing experience. Beautifully curated to make one think about what makes us human. Thank you!
- Cassandra Geisel from @lightindeath en @goodmourningprojects

Ontzettend bijzonder! prachtig mooi, herkenbaar, ontroerend, persoonlijk, multicultureel en interactief.
- Janneke, Almere

Beautiful, informative and moving. Thank you!
– Amelia, Sydney, Australia

Heel bijzonder, om stil van te zijn. Mooi tentoongesteld, prachtige teksten. Bedankt!
– Marina & Eline

Wat een bijzondere tentoonstelling en wat mooi, respectvol, boeiend en herkenbaar opgesteld. De gemaakte kunst vind ik prachtig. Tot dusver & tot zover : Klasse!
– Georgette Engel, Amsterdam

Prachtig. Een mooie collectie en een bijzondere, levendige, herkenbare, verrassende tentoonstelling over de betekenis van eten.
– Gertrude Arends

Wat een bijzondere, ontroerende maar ook grappige expositie! Heel interessant en leerzaam. Helpt ook mijn eigen rouw te ondergaan.
- Regina

Raakte me diep en smakelijk
- Marjon

Google reviews (4,3/5)

Ik was echt onder de indruk. Ik heb veel interessante dingen geleerd over een onderwerp waarvan ik dacht dat ik het goed kende. Een van de beste kleine musea waar ik ooit ben geweest.

Geweldig klein juweeltje van een museum gelegen op een prachtige begraafplaats.

Kan mij voorstellen dat je misschien denkt; uitvaart museum? Wat moet ik daar zoeken. Maar de collectie geeft een impressie over hoe vroeger en nu uitvaarten en gebruiken waren en zijn. Ik vond het heel interessant. - Rolf Henneken

Wat een bijzonder museum. Veel te zien en te lezen
- Jacqueline van der Velde

Interessant, met audiotour (te) veel verdieping over meerdere culturen en gebruiken. Iets teveel teksten op een te kleine ruimte. Beter spreiding en een andere plek voor de losse expositie zou beter werken.
- Marjolein

Mooi, taboedoorbrekend museum. Grote aanrader om na het museumbezoek de audiotour voort te zetten op de begraafplaats, zo komt alles mooi samen.
- Denise Schoo

Amazing little gem of a museum located in a beautiful cemetery. It provides the history of Dutch funerals, the various customs and currently, they have the winning Dutch funeral cake of the funeral cake baking competition. The current exhibit is about food at funerals and the food wishes of the dying. Highly recommend. - Robin Irwin

A fascinating and contemplative experience. It's never morbid or exploitative. The section on cancer was moving. The only note I'd give is that some of the exhibition descriptions can be a bit low down to read. Other than that, I was educated and moved. Thank you. - Stephen Alfreds

Museumnacht was super georganiseerd. Mooie kleine college's. Van alles te doen. Van serieus tot grappig. Cocktails waren super met een leuke twist. Complimenten. Volgend jaar weer. - Lies Keuters

De roc-studenten brood&banket maakten de meest prachtige creaties 'rouwgebak 2.0'.

PO schoolgroepenbezoek splitsen we op in kleine groepjes zodat er alle aandacht is.

5. Kenniscentrum en educatie

Ook in 2023 bood Museum Tot Zover zowel formele als informele educatie aan. Het museum ontsluit de eigen collectie en deelt kennis met vakgenoten, uitvaartbranche en een breder publiek van jong tot oud. Het museum is een plek van kennisdeling en ontmoeting met verschillende stakeholders. Het ontwikkelt onderwijsmiddelen op een wijze die relevant is en schaalbaar, met een focus op basisonderwijs en mbo (roc).

Cultuureducatie

Primair onderwijs

In het voorjaar bezochten schoolgroepen ons museum in het kader van de Kunstschooldagen en de programmering van De Rode Loper op School. Educatie-stagiaire Sorella Loman (Breitner Academie) maakte de les 'de eeuwige kwal', gerelateerd aan een object uit de Dutch Death Design tentoonstelling. Zestig achtstegroepers uit heel Amsterdam volgden de workshop, maakten kleurrijke kwallen en werden uitgedaagd om over (on)sterfelijkheid na te denken. Voor De Rode Loper op School werd een complexer onderwijsprogramma bedacht in kader van Een Lekkere Dood: zes schoolgroepen tekenden in en werden getrakteerd op een scala aan werkvormen en smaakproeven. Op school werkten de scholieren de opdrachten verder uit. De werkstukken kregen een plek in de expositie (Tuinzaal). De onderwijsorganisaties waarderen onze lessen op maat bijzonder goed.

Beroepsonderwijs

Een andere belangrijke doelgroep zijn roc-studenten Zorg en Welzijn en hbo-studenten verpleegkunde. Per 2023 maken ze gebruik van een uitgebreider onderwijsprogramma, namelijk de combinatie van een museumrondleiding met een interactieve wandeling over de begraafplaats. De groepen worden opgesplitst, wat ideeën- en gedachtenuitwisseling beter mogelijk maakt. De leerfocus ligt bij de multiculturele uitvaartgebruiken in Nederland en ervaringen rondom het sterfbed in de praktijk.

Speciaal voor de expositie Een Lekkere Dood gingen we met ROCvA een bijzondere samenwerking aan. Studenten van Business events Support office (Beso) organiseerden op school een 'rouwgebak 2.0' wedstrijd: fantastische creaties werden ontwikkeld door dertig leerlingen van Brood en Banket. Het

resultaat van dit project was zaterdag 4 november 2023 te zien én te proeven tijdens de Museumnacht in het PC Paviljoen. De studenten organiseerden daar ook een silent disco, ze toonden de film 'making of' en later presenteerden ze nog een aftermovie. Geweldig!

Doodgewoon in de klas & gastsprekers

Het meerjarige project Doodgewoon in de klas, de digitale lesmodule voor het basisonderwijs, maakt de dood op een luchtige en informatieve manier bespreekbaar op school. De lesomgeving biedt een variatie aan lesvormen en creatieve opdrachten en wordt kosteloos en zonder inlog aangeboden. Ook kunnen scholen een gastles aanvragen door één van de aangesloten ambassadeurs. Een gastspreker heeft een beroep dat met de dood te maken heeft en kan uit eerste hand vertellen over de praktijk van afscheid nemen en omgaan met de dood en dode lichamen.

Na een groeispurt maakten we in 2023 pas op de plaats. De vrijwillige coördinator van het gastsprekersprogramma nam na drie jaar afscheid. Een klein deel van haar taken werd overgenomen door de bibliotheekvrijwilliger, maar het project heeft grotere personele ondersteuning nodig. Er waren desondanks 18 ambassadeurs actief, met lessen van Zwolle tot Rotterdam, Arnhem en Ugchelen. We bereikten 2000 leerlingen, bijna 60% minder dan in 2022. Met de extra financiële injectie van Vaillantfonds kunnen we per 2024 een educatiemedewerker aanstellen.

Gebruik van het digitale lespakket wordt geanalyseerd via Google Analytics. Door de migratie van Google Analytics universal naar GA4 is halverwege 2023 de registratie van bezoekers gestaakt en verloren gegaan. Hierdoor zijn er geen betrouwbare jaarcijfers beschikbaar. Het eerste half jaar toont echter 80 kwalitatieve sessies, bij extrapolatie 160 sessies op jaarbasis. In 2022 waren dat er 520, er is dus sprake van een daling.

Spreker Rosalie Kuyvenhoven tijdens het Funeraire Academie symposium.

Symposiumdeelnemer en DELA CEO Edzo Doeve mengt zich in de discussie tijdens FA symposium.

Bibliotheek en scriptiedatabase

Onze vakbibliotheek is met ruim 2000 banden een waardevol instrument voor onderzoek en kennisoverdracht en vormt een basis voor het museale kenniscentrum over Nederlandse uitvaartcultuur. De online scriptiedatabase is in 2023 iets verder uitgebreid en telt nu ruim 250 BA- en MA scripties uit Nederland en Vlaanderen. De museum-informatiespecialist, een vrijwilligersfunctie, was in 2023 beperkt inzetbaar.

Funeraire Academie

De Funeraire Academie is een platform waar wetenschap en uitvaartbranche elkaar vinden in gedeelde academische interesse rondom dood, gedenken en uitvaartcultuur. Museum Tot Zover is de culturele stakeholder en penvoerder.

In januari 2023 startte een driejarig onderzoeksproject dat Nederlandse 'doodstijlen' in kaart brengt: Mors Neerlandica. Een werkbijeenkomst in het museum was de kick-off. Wat typeert onze huidige omgang met de dood, wat is nu werkelijk anders dan vroeger? In het onderzoeksproject wordt de dood beschouwd als een gefaseerd proces vóór het overlijden (denk aan nieuwe vormen van omgaan met sterfelijkheid, ageing, doodseducatie, doula's, euthanasie en voltooid leven, ritualisering van het stervensproces, palliatieve trajecten en hospices), de fase van afscheid en uitvaart (nieuwe rituelen, persoonlijke uitvaart, natuurbegraven, resomeren, composteren/veraarden) en de fase van rouw, gedenken en herinneren.

Het jubileumsymposium 10 jaar Funeraire Academie 'De dood lijkt nergens op' vond plaats op 28 november in het museum. Met de internationale sprekers Rosalie Kuyvenhoven, funeral celebrant in London en de Vlaamse hoogleraar erfgoedstudies Marc Jacobs zetten we actuele Nederlandse 'doodstijlen' in een vergelijkend perspectief. We verkenden ook interessante casussen zoals geesten op de begraafplaats en de 'vrolijke' uitvaart. De bijeenkomst was met 70 deelnemers uitverkocht. De teksten en het dagverslag worden in 2024 gebundeld tot een publicatie.

Eigen publicaties

Een Lekkere Dood. Wat eten we bij afscheid en rouw?

Een prachtig tentoonstellingstijdschrift over eten en afscheid boordevol reportages, essays, columns en een catalogus van de kunstwerken. Bijlage: een lege menukaart met de vraag 'Wat is jouw laatste maaltijd?'

Met bijdragen van: Rob Bruntink, Jasper Enklaar, Daan Heerma van Voss, Wouter van Herwaarden, Marc Jacobs, Anja Krabben, Kiriko Mechanicus, Petra Possel, Sandra Schouten, Guus Sluiter en Hiske Versprille.

Hoofd- en beeldredactie door Laura Cramwinckel. Ontwerp door Marleen Luiten, Oker Ontwerpen & Illustraties.

2023 / 52 pagina's. €7,50 verkoopprijs
oplage: 1000 + 200 stuks.
ISBN 978-90-832442-0-4

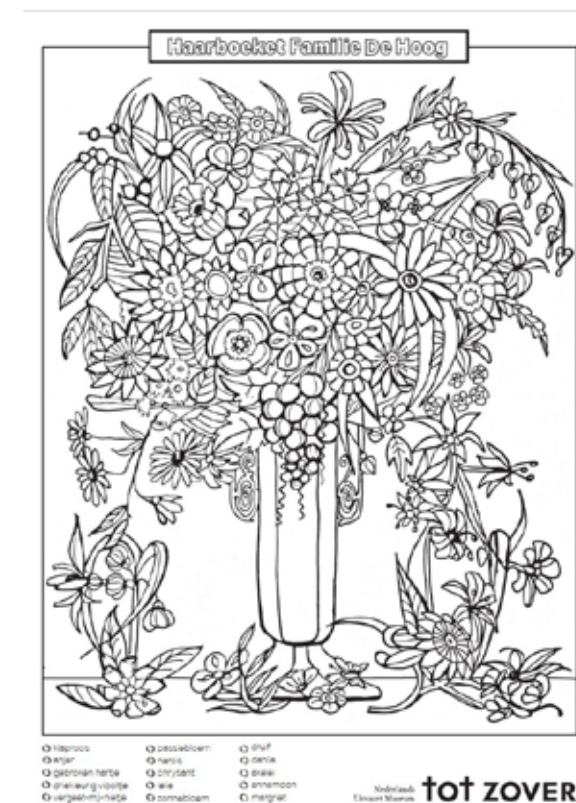
Een boeket van mensenhaar. Restaurant, betekenis, context

Dit magazine geeft bijzonder veel informatie over de restauratie van het haarboeket, de herkomst en over herinneringswerken met haar in het algemeen. Bijlage: kleurplaat met bloemendeterminatie.

Met bijdragen van: Iskander Breebaart, Rudi Ekkart, Sophie van Gulik, Ninke Bloemberg, Nancy Knaap en Bella Zurcher, Saskia Rijsdijk, Guus Sluiter, Laura Cramwinckel.

Hoofd- en beeldredactie door Guus Sluiter en Laura Cramwinckel. Ontwerp door Marleen Luiten, Oker Ontwerpen & Illustraties.

2023 / 48 pagina's. €7,50 verkoopprijs
oplage: 500 stuks.
ISBN 978-90-832442-1-1

In het werk van Kees de Vries, *Engel der Barmhartigheid*, 2021, staat zout centraal als één der smaken van de dood.

Guus Sluiter

- 'Rouwserveizen – designs van nu' (met Laura Cramwinckel) in L. Cramwinckel (red.), *Een Lekkere Dood. Wat eten we bij afscheid en rouw?*, Amsterdam 2023, pp. 26-27
- 'De Grote Uitvaartcaketest' (met Hiske Versprille), in L. Cramwinckel (red.), *Een Lekkere Dood. Wat eten we bij afscheid en rouw?*, Amsterdam 2023, pp. 28-31
- 'Een pronkstuk van familietrots', in G. Sluiter et al., *Een boekje van mensenhaar. Restauratie, betekenis, context*, Amsterdam 2023, pp. 6-15
- 'Deze generatie jongeren bruist en wrikt, brengt echte vernieuwing', in: *Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-11 (Themanummer Jongeren)
- Melissa
in: *Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-01
- Troostpost
in: *Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-02
- Huilend theekopje
in: *Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-03
- Not Blue
in: *Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-04
- Laatste Avondmaal
in: *Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-05
- Rouwvervoer vroeger
in: *Rubriek Kijk op Kunst, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-06

Interviews, artikelen o.a.

- Edo Dijksterhuis, 'De dood is levende cultuur bij uitvaartmuseum Tot Zover', in *de Lage Landen*, 1-12-2023
- Rens Nijholt, 'Koffie, cake & kisten. Uitvaartmuseum Tot Zover', in *Panorama* 2023, nr. 30, pp. 20-23
- Maarten Moll, column over *Een Lekkere Dood*, in *Het Parool*, 18-8-2023
- Caroline van Sprang, interview over restauratie haarboekje in Aldus, in *Het Parool*, 12-12-2023
- 'Lang leven de dood' in *Financieel Dagblad*, 3-3-2023
- 'Museumtip: Tot Zover', *Margriet* 2023
- Hiske Versprille, 'Plakje Troost. Het zoet van de dood', in *de Volkskrant* 10 mei 2023, katern V, voorblad, p. 4 en 5

Diversen internationaal

- Dödlük (museumcollectie) staat in het Deense medische tijdschrift "Bibliotek for Læger", 7 maart 2023, pp. 242-253.
- Museums and Galleries Scotland en Daydream Believers gebruiken Museum Tot Zover als voorbeeld in een nieuw onderwijsproject dat wordt uitgerold onder scholen in Schotland.
- Pearson Benelux, werelds grootste educatieve uitgever, neemt beeld en informatie van *Doodgewoon* in de Klas op in het studieboek: *Ontwikkelingspsychologie II* (9e editie) door Robert S. Feldman. Het betreft een paragraaf over voorlichting over de dood. Het boek is Nederlandstalig en zal gebruikt worden door hbo-studenten in NL en België.

Laura Cramwinckel

- 'Rouwserveizen – designs van nu' (met Guus Sluiter), in L. Cramwinckel (red.), *Een Lekkere Dood. Wat eten we bij afscheid en rouw?*, Amsterdam 2023, pp. 26-27
- Terug naar het troostbier? Over eet- en drinktradities bij de uitvaart
in: *Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-04, pp. 36-37
- Eten en drinken in de terminale fase
in: *Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-04, pp. 30-31
- De schedel als modeverschijnsel
in: *Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-01
- Helpt een 'mooie' opbaring?
in: *Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-02
- Koffie als bron van troost
in: *Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-05
- Thuis sterven is niet beter
in: *Rubriek Funerair Onderzoek, Brancheblad Uitvaartzorg*, 2023-06
- Pleidooi voor koffie en cake
in: *Funeraire Academie Teksten 3, De dood lijkt nergens op*, Amsterdam 2024

Het meest opmerkelijke object dat we
bij de Vereniging Rembrandt hebben
zien langskomen

Gerdien Wuestman in Bulletin van de Vereniging Rembrandt

6. Collectie en vaste presentatie

Algemeen

De collectie is eigendom van de Stichting Funerair Erfgoed, die zijn collectie in langdurig bruikleen heeft gegeven aan de Stichting Nederlands Uitvaartmuseum. De collectie is opgeslagen in een depot dat wordt gehuurd bij Museum Nienoord in Leek.

Museum Tot Zover heeft een klein team van vrijwilligers dat elke vrijdag werkt aan het registreren en verpakken van objecten. De gehele collectie staat, doorgaans met foto en schenkingsovereenkomst, in ADLIB. Er is weinig budget voor aankoop, maar toch kunnen we af en toe objecten aankopen. Daarnaast zijn er natuurlijk schenkingen. We verwerven niet voor het depot, alleen in uitzonderlijke gevallen accepteren we een schenking of bruikleen, waarvan we weten dat we die zelden of nooit zullen tonen in de vaste presentatie. Ons collectiebeleid is bovendien exclusief gericht op Nederland.

In 2023 ontvingen we een vroeg-twintigste-eeuws schilderij van een oude vrouw in het zwart, gezeten aan een raam achter een geranium en een blauwe kop en schotel op de vensterbank, een ladenkast die werd gebruikt voor de administratie van de Arbeiders Vereniging voor Lijkverbranding, een condoleanceregister uit 1958, verschillende design-objecten en rouwserveizen.

De vaste presentatie zien we als een eigenlijk-niet-zo-vaste-presentatie. Er wordt steeds wat aan toegevoegd, het leeft en verandert mee met de tijd. Na afloop van Een Lekkere Dood zal een residu van deze expositie aan de vaste presentatie worden toegevoegd. We merken dat het publiek graag iets aan tentoonstellingen wil bijdragen en ook in de vaste presentatie gaan we daar beter op inspelen.

Ruimtegebrek speelt ons parten. Voor schoolgroepen én individuele bezoekers willen we verschillende thema's toevoegen, maar waar? Het thema Rouw & Herinnering heeft uitbreiding nodig en ook willen we meer aandacht besteden aan de sterffase en palliatieve zorg. Thema's als verdriet om overleden huisdieren en eetcultuur rondom afscheid verdienen ook een vaste plek, dat hebben we geleerd van de tentoonstellingen hierover. Voorlopig gaan we de Kleine Zaal en een deel van de gang bestemmen voor presentaties die deze leemtes vullen.

Bruiklenen

In 2023 heeft Tot Zover samengewerkt en bruiklenen afgestaan aan:

- de tentoonstelling In Absence in Hasselt (universiteit, PXL-MAD Gallery), 21 april – 11 mei
- de presentatie Aan deze en gene zijde van de dood in Museum Ons' Lieve Heer op Solder, Amsterdam, 6 oktober – 12 november

Restauratie Haarboeket Familie De Hoog

Het Haarboeket Familie De Hoog is het topstuk onder de Nederlandse kunsthaarwerken. Het herinneringswerk uit 1871 werd in 2022/2023 gerestaureerd. Vanaf 12 december 2023 is het weer te zien voor het publiek. Over vervaardiging, restauratie en behandeling van kunsthaarwerken is weinig bekend. De restauratie van dit unieke haarboeket was ook daarom een complex én boeiend project. Hoofdrestoreurs waren Nancy Knaap en Bella Zurcher. Ook de bijbehorende vitrinekast, de zijden achterhang en het bronsbeslag zijn behandeld. Een team van experts van verschillende musea en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed begeleiden het proces.

Met steun van Mondriaan Fonds, Cultuurfonds en de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar VriendenLoterij Restauratiefonds) kon de restauratie plaatsvinden en kon een nieuwe presentatie van de collectie haarwerken worden gerealiseerd. Op 12 december werd het gerestaureerde werk gepresenteerd met een middagsymposium en een uitgebreid magazine. Rudi Ekkart was zowel spreker bij het symposium als auteur in het magazine. Een nazaat van de familie De Hoog schonk bij gelegenheid een gedecoreerd antiek familiealbum op lessenaar.

Het Parool interviewde directeur Guus Sluiter over dit bijzondere project.

“De restauratoren laten geen mogelijkheid onbenut om te achterhalen hoe de maker van het boeket te werk is gegaan. Dat doen ze zowel door 19de-eeuwse handleidingen te raadplegen als door te experimenteren met haar. [...] Het meest opmerkelijke object dat we bij de Vereniging Rembrandt hebben zien langskomen.”

- Gerdien Wuestman in Bulletin van de Vereniging Rembrandt

Detail van het gerestaureerde haarboeket. Zie je de lelie en het bloedend hartje?

Kleine verbouwing, groot verschil. Ons topwerk heeft een prachtige plek gekregen.

7. Samenwerkingen

Het mini symposium bij de presentatie van het Haarboekje werd goed bezocht.

Topstagiaire Sorella Loman organiseerde een afscheid van haar Canta als afstudeerproject aan de Breitner Academie.

Tot Zover staat steeds meer op de kaart als instelling die moeilijke doodgerelateerde thema's durft aan te snijden en grenzen durft op te zoeken. We worden regelmatig door maatschappelijke, culturele of academische organisaties gevraagd als samenwerkingspartner. Daar zijn we trots op.

Funeraire Academie

Museum Tot Zover is mede-initiatiefnemer, partner en penvoerder van de Funeraire Academie, een platform dat sinds 2013 kennisuitwisseling tussen wetenschap en uitvaartbranche in Nederland stimuleert en faciliteert. Andere partners zijn o.a. Tilburg University, Radboud Universiteit, Rijksuniversiteit Groningen en DELA. De Funeraire Academie bevordert en structureert ontmoeting middels expertmeetings, symposia en een website. Ons hoofd kenniscentrum is projectleider.

Stichting De Rode Loper op School

Stichting De Rode Loper op School biedt basisscholen in Amsterdam Oost en omgeving een uitgebreid aanbod kunst- en cultuureducatie. Uitgangspunt hierbij is de verbinding met de culturele omgeving. De stichting bereikt 90% van de scholen voor primair onderwijs in Oost en daarom is ze de ideale samenwerkingspartner voor Museum Tot Zover. In 2023 zijn twee lesprogramma's met het museum ontwikkeld en uitgevoerd, samenhangend met de thematentoonstelling.

Stichting JAM

Stichting JAM organiseert jaarlijks Kunstschooldag(en) in Amsterdam, waarbij 6000 achtstegroepers en hun begeleiders verschillende kunstinstellingen bezoeken, waaronder Tot Zover (22 en 23 maart).

MOCCA

Deze onderwijsclub is een grote stedelijke speler wat betreft cultuureducatie en het verbinden van scholen en culturele instellingen. Zij geven advies en praktische invulling aan het Basispakket Kunst- en Cultuurorganisatie in opdracht van de Gemeente Amsterdam. In najaar 2023 is tweemaal een ICC-er kennismakingsdag georganiseerd in de Tuinzaal van het museum.

OAM en SAM

OAM (Overleg Amsterdamse Musea) is een vereniging van de 48 geregistreerde musea

in Amsterdam. OAM neemt deel aan het ACI (Amsterdamse Culturele Instellingen), het overlegorgaan van de gezamenlijk Amsterdamse culturele instellingen. Het OAM is bestemd om de gezamenlijke belangen te bespreken en te ondersteunen, en om samenwerking te bevorderen. OAM heeft een stichting met de naam Samenwerkende Amsterdamse Musea (SAM). De directeur van Museum Tot Zover is penningmeester van SAM/OAM.

MOAM

Het MOAM (Marketing Overleg der Amsterdamse Musea) is een overleg met alle hoofden en/of directeurs marketing & communicatie van de OAM-leden. De nadruk ligt op uitvoering en coördinatie van collectieve marketinginspanningen en op het bevorderen van samenwerking. De medewerker marketing & events is lid van het MOAM en heeft het initiatief genomen voor extra overleggen met marketeers van enkele kleine musea (mini-MOAM).

Museum om de Hoek

Museum om de Hoek, een organisatie van kleine Amsterdamse musea, vult sinds 2022 enkele ruimtes in de door het Amsterdam Museum gehuurde ruimtes in H'ART Museum. Elk half jaar zullen vier leden belangrijke collectie-items presenteren. In 2025 is het de beurt aan Tot Zover, samen met Ons' Lieve Heer op Solder en het Luther Museum.

Museum für Sepulkralkultur

De directeur van Tot Zover is lid van de adviesraad van het Museum für Sepulkralkultur (Kassel). Dit museum is bezig met een grootscheepse verbouwing. Ook op het gebied van tentoonstellingen is er overleg en uitwisseling. Zo is de herman de vries-tentoonstelling overgenomen van het Museum für Sepulkralkultur en werd onze tentoonstelling van Vanesa Abajo Perez ook geprogrammeerd door Kassel.

Mezrab | The House of Stories

Mezrab is een cultureel centrum in Amsterdam met een focus op storytelling en multidisciplinaire podiumkunsten. In 2022 is de eerste samenwerking met Tot Zover tot stand gekomen door een storytelling avond bij het museum op de begraafplaats te organiseren. In 2023 vond overleg plaats, maar de geplande gezamenlijke avond werd verplaatst naar 2024.

De Tuinzaal leent zich goed voor allerlei kennisbijeenkomsten. Met René ten Dam, Bureau Funeralia en Stichting Dodenakkers (rechts), werken we samen in project Funeraire Canon 2.0.

Monique Kasimberg en Jeff Riedewald van Uitvaart Divers presenteren hun casus tijdens de kick-off van project Mors Neerlandica: doodstijlen in Nederland.

DONE

Met ruim 40 wetenschappers stimuleert het DONE-netwerk (Dood Onderzoek Nederland) academische kennisuitwisseling en samenwerking op het gebied van sterven en dood. Het hoofd kenniscentrum van Tot Zover is lid. Sinds 2018 worden jaarlijks zes bijeenkomsten gehouden op wisselende locaties, in 2020, 2021 en 2022 vrijwel geheel online. Museum Tot Zover is partner en beheert de website van DONE.

Research en onderwijs overige

Met verschillende instellingen voor hoger onderwijs onderhoudt het museum goede contacten. De structurele samenwerking met Tilburg University, Vrije Universiteit en Rijksuniversiteit Groningen krijgt reeds vorm in Funeraire Academie (zie boven). Het museum is partner in verschillende onderzoeksprojecten van andere universiteiten en biedt stage- dan wel afstudeerplaatsen aan bij instellingen variërend van TU Delft, End-of-Life Lab, PABO, Reinwardt en Breitner Academie.

Stichting Dodenakkers

Stichting Dodenakkers, sinds 2001 gespecialiseerd in de geschiedenis van begraafplaatsen en kerkhoven in Nederland, publiceerde in 2020 de eerste Canon van het Nederlands Funerair erfgoed. De boekpresentatie vond plaats bij Tot Zover. Tot Zover nam het initiatief om de Canon te actualiseren en er is een werkgroep ingesteld om dit te doen. In 2023 waren er diverse bijeenkomsten om de nieuwe Canon vorm te geven.

Uitvaartbranche – BGNU, LVC, VTU

BGNU, de Branchevereniging Gecertificeerde Nederlandse Uitvaartondernemingen, is eigenaar van Brancheblad Uitvaartzorg, een onafhankelijk vakblad voor de uitvaartbranche. Het vakblad verschijnt 6x per jaar en het museum verzorgt een paginavullende kunstrubriek en een rubriek die actueel funerair onderzoek uitlicht. Er is regelmatig contact met BGNU en andere brancheorganisaties, zoals de LVC (Landelijke Vereniging Crematoria) en VTU (Vereniging Toeleveranciers Uitvaartbranche).

Maatschappelijke zorg en andere lokale organisaties

Het stimuleren van reflectie op sterfelijkheid is een missie die met meerdere maatschappelijke organisaties in Amsterdam wordt gedeeld. Museum Tot Zover biedt een gastvrije plaats voor ontmoeting, elkaar spreken en van gedachten wisselen middels een bijeenkomst, lezing of tentoonstellingsbezoek. Er is goed contact met zorgorganisatie Cordaan en het Netwerk Palliatieve Zorg Amsterdam en Diemen en met verschillende ziekenhuizen.

Linnaeusboekhandel

Met de Linnaeusboekhandel wordt elk kwartaal een koffie- en cakelezing georganiseerd rondom een recente publicatie over rouw en sterfelijkheid. Een prettige gelegenheid voor auteur en publiek om van gedachten te wisselen en de zondag te beginnen.

8. Café Roosenburgh en De Nieuwe Ooster

Suppoost en rondleider Thea zit voor de tafelvitrine met rouwservies die heel toepasselijk het café opleukt.

Een nieuw gezamenlijk bord aan het hekwerk van De Nieuwe Ooster siert de Middenweg.

Tot Zover huurt tentoonstellingsruimten, de tuin en kantoorruimte in de oude directeurswoning van De Nieuwe Ooster die in 2007 speciaal hiertoe is verbouwd. Het museum werkt met de begraafplaats samen in het aanpalende Café Roosenburgh. Een deel van de café-oppervlakte behoort tot het door Tot Zover gehuurde (Tuinzaal) en een deel behoort tot het gehuurde maar als gezamenlijk gebruik (entree, garderobe, toiletten, balie, technische ruimte). Conform huurovereenkomst werft en begeleidt het museum cafévrijwilligers in ruil voor huurkorting en de begraafplaats doet inkoop en bedrijfsvoering.

Dat laatste is weggefallen en momenteel draagt het museum zorg voor de bedrijfsvoering en inkoop. Hiervoor is een floormanagement aangenomen. Het café staat vooral ten dienste van bezoekers van de begraafplaats en het museum betaalt geen huur en onderhoudskosten, maar de kosten van de floormanagement worden niet terugverdiend. Dit is een belangrijk aandachtspunt. Ook in 2023 zijn de gesprekken met De Nieuwe Ooster voortgezet. Er wordt gestreefd naar het tekenen van een nieuwe huurovereenkomst in 2024. Uitgangspunt is wel dat het museum geen verlies leidt op de café-exploitatie.

Het café is het voorportaal van het museum. De Doodleuke Bingo was ook dit jaar nog te spelen: in een gouden bingomolen draaien ballen met nummers – elke nummer correspondeert met een prikkelende vraag over dood, sterfelijkheid of uitvaartrituelen. Het spel is een grote hit: reacties variëren van ‘geinig’ tot ‘geniaal’, en er zijn al vragen binnen gekomen met uitleenverzoeken. In de Tuinzaal hingen werkstukken van basisschoolleerlingen. Tijdens de looptijd van expositie Een Lekkere Dood ontvangen cafébezoekers een hapje winnende cake bij hun koffie of thee. Daarvoor zijn speciale cocktailprikkers gemaakt: mét een vraag die aanzet tot gesprek.

Bijzondere performance van Linda Molenaar, aan de antieke concertharp besponnen met gevlochten mensenhaar.

Tijdens het vrijwilligersuitje in de steriele foyer van het Groote Museum (Artis).

9. Organisatie

Personeel

Museum Tot Zover is een klein, ambitieus museum met een goed en hardwerkend team. De basisformatie bestaat uit zes medewerkers (3,35 fte). De staf bestaat uit een directeur, projectleider kenniscentrum & programma, medewerker marketing & events, medewerker HR & interne zaken en café floormanager. Daarnaast is er voor de zondagen een weekendsuppoost aangenomen. Er is een pensioenregeling. Het museum werkt met een flexibele schil van zzp'ers voor ontwerp en productie van tentoonstellingen, grafische vormgeving, ICT-beheer en techniek. Een kleine staf is kwetsbaar en dat bleek toen de directeur eind 2022 wegens persoonlijke omstandigheden uitviel en in de eerste maanden van 2023 minder uren kon werken.

Onze grote groep van zo'n 45 enthousiaste vrijwilligers is een onmisbare kracht voor Tot Zover en Café Roosenburgh. Zij werken voor de schermen en erachter. Twintig vrijwilligers verrichten taken binnen de museumcollectie, communicatie, bibliotheek, educatie, administratie en suppoosting. Voor Café Roosenburgh zijn, onder leiding van onze floormanager, dertig vrijwilligers aan het werk. Men vindt het museum en café een waardevolle mogelijkheid voor zinvol vrijwilligerswerk en hun betrokkenheid blijft groot. Velen hebben ook dierbaren op de begraafplaats liggen. De vrijwilligers zijn belangrijke ambassadeurs van het museum. Vrijwilligers krijgen geen vergoeding, behalve voor reiskosten. Er is een jaarlijks uitje en er zijn regelmatig borrels.

Tot Zover is een geliefde stageplek. In 2023 waren er twee stagiairs. Kunstenaars honoreren we doorgaans conform de regeling kunstenaarshonoraria.

Administratie

De administratie wordt verzorgd door administratiekantoor Ozcar en er is een externe accountant, Kamphuis en Berghuizen.

10. Governance

Algemeen

Museum Tot Zover is de publieksnaam van de Stichting Nederlands Uitvaartmuseum. De stichting is een Culturele ANBI en onderschrijft de Ethische Code voor Musea. De Stichting is een geregistreerd museum en lid van de Museumvereniging en het Overleg Amsterdamse Musea. De Governance Code Cultuur wordt toegepast (zie hieronder). Museum Tot Zover neemt geen deel aan de Museum-cao, maar de salarissen worden wel op vergelijkbare functies uit de museumwereld gebaseerd. Er is een pensioenregeling. De jaarrekeningcontrole wordt vanaf 2022 uitgevoerd door Kamphuis & Berghuizen.

Samenstelling bestuur

De Stichting Nederlands Uitvaartmuseum werkt volgens het bestuur-directiemodel. Er is ook een raad van advies en een comité van aanbeveling (Gerdi Verbeet, Job Cohen, An Demeester en Ageeth Ouwehand). Lidmaatschap van Bestuur en Raad van Advies is onbezoldigd. Het bestuur kwam in 2023 vijf keer bij elkaar, namelijk op 29 maart, 24 mei, 17 augustus, 13 september en 8 november. Er was op 8 november ook een vergadering samen met de raad van advies.

Het bestuur bestaat per 31 december 2023 uit:

- De heer drs. E. (Edzo) Doeve, voorzitter
- De heer D.C. (Danny) van Rosmalen
- Mevrouw Y. (Yara) Cavalcanti Araujo
- Mevrouw drs. Q.B. (Quirine) Muntz

Toepassing Governance Code Cultuur

principe 1: De organisatie realiseert haar maatschappelijke doelstelling door culturele waarde te creëren, over te dragen en/of te bewaren.

De Stichting werkt volgens het bestuur-directiemodel en heeft een bestuur met leden met verschillende professionele achtergronden en ruime bestuurservaring. Het bestuur evalueert het eigen functioneren en dat van de directeur jaarlijks. Elke activiteit moet voldoen aan de maatschappelijke doelstelling uit de statuten. Er is een ruime kring van externe belanghebbenden, onder meer uit wetenschap, cultuur, onderwijs en uit het sociaal-culturele veld. Er is een Raad van Advies. Financiering vanuit private partijen heeft geen invloed op de maatschappelijke doelstellingen. Eventuele overschotten vloeien terug naar de reserves.

principe 2: De organisatie past de principes van de Governance Code Cultuur toe en licht toe hoe zij dat heeft gedaan (pas toe én leg uit). De organisatie volgt de aanbevelingen op en wijkt daar alleen gemotiveerd van af (pas toe óf leg uit).

DE GCC wordt toegepast en waar dit niet gebeurt, wordt dit uitgelegd.

principe 3: Bestuurders en toezichthouders (hier: directie en bestuur) zijn onafhankelijk en handelen integer. Zij zijn alert op belangenverstrengeling, vermijden ongewenste belangenverstrengeling en gaan op een transparante en zorgvuldige wijze om met tegenstrijdige belangen.

Het museum ontvangt structurele donaties vanuit de uitvaartsector. In het bestuur zitten maximaal twee vertegenwoordigers van grote partijen uit de uitvaartsector. Dit wordt gezien als gewenste vorm van belangenvermenging.

principe 4: Bestuurders en toezichthouders (hier: directie en bestuur) zijn zich bewust van hun eigen rol en de onderlinge verdeling van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden en handelen daarnaar.

De directeur legt verantwoording af aan het bestuur. Het bestuur neemt geen taken op zich die tot de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de directie behoren. De organisatie is klein en heeft geen medezeggenschapsorgaan, maar de lijnen zijn kort. In 2023 is gewerkt aan een nieuw organisatie-model met een MT waarin directeur, zakelijk leider en hoofd programma en kenniscentrum zitting hebben.

principe 5: Het bestuur (hier: directie) is verantwoordelijk voor de algemene en dagelijkse leiding, het functioneren en de resultaten van de organisatie.

Directeur handelt steeds vanuit de maatschappelijke doelstelling van de organisatie. Samen met het bestuur is in 2023 een meetlat vastgesteld (inspireren, leren, raken). Zo borgen we een goede inbedding van de doelstellingen. Alle activiteiten moeten aan deze meetlat voldoen. Er is een bestuurs- en een directiereglement.

Blik op de Rituelenzaal: het eetthema is tijdelijk door de vaste presentatie heen gevlochten.

Yarosa Loman in haar skeletpakje schenkt thee uit het rouwservies.

principe 6: Het bestuur (hier directie en bestuur) gaat zorgvuldig en verantwoord om met de mensen en de middelen van de organisatie.

Er is geen cao, maar de arbeidsvoorwaarden en beloning uit de museum-cao worden in grote lijnen gevolgd. De hoogte van salarissen worden bepaald aan de hand van vergelijkbare functies in vergelijkbare musea. De Code Diversiteit & Inclusie en de Fair Practice Code worden toegepast voor zover mogelijk binnen de kleine organisatie. Er is een externe vertrouwenspersoon.

principe 7: De raad van toezicht (hier: bestuur) voert zijn toezichthoudende, adviserende en werkgeversrol op een professionele en onafhankelijke wijze uit.

Er is een meerjarenbeleidsplan dat is vastgesteld door het bestuur. Het bestuur bewaakt het realiseren van de maatschappelijke doelstellingen en de daartoe gevoerde strategie en beleid. Er is een accountant met veel ervaring in de culturele sector. Het bestuur (penningmeester) heeft jaarlijks contact met de externe accountant. Het bestuur beslist over profielschets, benoeming, arbeidsvoorwaarden en beloning, beoordeling, schorsing en ontslag van de directeur. Bij de benoeming van een bestuurder toetst de raad van toezicht diens integriteit, kwaliteit en geschiktheid voor de bestuursfunctie. Het bestuur vergadert een keer per jaar zonder de directeur en bespreekt jaarlijks met de directeur het functioneren en de onderlinge samenwerking.

principe 8: De raad van toezicht (hier: bestuur) is verantwoordelijk voor zijn samenstelling en waarborgt daarbij deskundigheid, diversiteit en onafhankelijkheid.

Het bestuur bestaat in principe uit minimaal vijf leden (2023: vier) en is in de samenstelling onafhankelijk, deskundig en divers. Bij werving nieuwe leden is de procedure transparant. De maximale zittingstermijn bedraagt driemaal een periode van drie jaar. Dit is vastgelegd in het bestuursreglement. Er is een rooster van aftreden. Bestuursleden krijgen geen vergoeding, met uitzondering van eventuele reiskosten.

Hoe smaakt de dood? Leerlingen verzamelen hun lekkere rouwbaksels op een placemat.

Allerlei deskundigen verzamelen zich. Ook jonge podcastmakers kwamen naar het haarboeket symposium voor uitleg van een meegebracht haarsieraad uit de familie.

11. Financiën

Algemeen

De Stichting Nederlands Uitvaartmuseum wordt sinds de opening in 2007 trouw ondersteund door de grootste coöperaties en bedrijven uit de uitvaartbranche. Samen met een groep bedrijfsdonateurs legden zij een basis onder de exploitatie van het museum. Met ingang van 2017 ontvangt het museum een bijdrage uit het Kunstenplan van de gemeente Amsterdam (€ 149.196 in 2023). Publieke en private fondsen droegen in 2023 ruimhartig bij aan onze projecten.

Het jaar 2023 sluit Tot Zover af met een financieel positief resultaat van € 12.696, welke aan de Algemene Reserve zal worden toegevoegd. De solvabiliteit (eigen vermogen/balanstotaal) is groot als percentage (59%). Het eigen vermogen bedraagt ultimo 2023 € 113.031.

Belangrijkste risico's en onzekerheden

De projectinkomsten (vooral voor tentoonstellingen) wisselen jaarlijks sterk. De totale opbrengst (€ 390.247) minus projectfinanciering (€ 96.125) bedraagt € 294.122.

De Stichting werd in 2023 voor 31% gefinancierd dankzij giften van enkele grote en kleine bedrijven. De financiering komt in 2023 eveneens voor 31% van de gemeente Amsterdam. Het eigen-inkomsten-percentage (donaties bedrijven en particulieren, entreegelden en winkelverkoop) zit daarmee op 69%, ruim boven de door de gemeente Amsterdam en AFK vastgestelde norm van 25%. Het risico is daarmee meer gespreid, conform de verwachting.

Met ingang van 2023 zijn er twee nieuwe bedrijfsdonateurs: de Zorg Diensten Groep (€ 35.000) en PC Uitvaart (€ 15.000) en zijn er gesprekken gevoerd met diverse andere partijen. Eind 2023 werd een akkoord bereikt met het Vaillantfonds. Dit fonds steunt het museum in de jaren 2024, 2025 en 2026 (met een optionele verlenging van twee jaar) met een jaarlijkse donatie van € 200.000. Dit bedrag is vooral bestemd voor versterking van de educatie, de zakelijke organisatie en vergroten van het landelijk bereik van de museumactiviteiten.

Het wegvallen van bedrijven die ons eerder steunden blijft een risico, dat deels ondervangen wordt doordat er een Continuïteitsreserve van € 30.000 is opgebouwd. Daarnaast is er een Algemene Reserve van € 71.774.

Het resultaat van 2023 (€12.696) wordt volgens bestuursbesluit toegevoegd aan de Algemene Reserve. Toch blijven er zorgen. Tot Zover blijft zeer kwetsbaar en afhankelijk van donaties en subsidies, hetgeen overigens gebruikelijk is in de culturele sector. De personeelskosten (€ 279.888) bedragen in 2023 totaal 60% van de totale bedrijfslasten (€ 468.147). In 2024 wordt de staf uitgebreid met twee stafleden, waarmee de personeelskosten in 2024 56% bedragen van de bedrijfslasten. Dit is een risico die mede zal worden opgevangen door de nieuwe meerjaren-donateur in 2024.

De begroting voor 2024 is opgesteld met € 589.483 baten en € 583.587 lasten, waarmee een positief resultaat van € 5.896 wordt verwacht.

Vrijkaartenbeleid

Donateurs, schenkers en bruikleengevers hebben gratis toegang tot het museum, maar daar wordt weinig gebruikt van gemaakt. Bij openingen en verschillende events mag men ook gratis naar binnen. Gasten die komen voor een afspraak met één van de medewerkers mogen ook zonder kosten naar binnen en op deze wijze verlenen we ook toegang aan relaties van De Nieuwe Ooster. Er is gratis toegang voor museumcollega's op vertoon van de ICOM-kaart.

Donateurs-campagne

De fondsenwerving op projectbasis – de financiering van exposities – is doorgaans zeer succesvol want de cultuurfondsen honoreren de aanvragen vaker wel dan niet. Financiering van de exploitatiekosten van het museum verdient echter een kwaliteitsimpuls. De in 2022 gestarte campagne om nieuwe kleine donateurs te werven was niet succesvol.

Tijdens de Kunstschooldagen werd door 8ste groepers ‘eeuwige kwallen’ gemaakt met levenswensen.

12. Vooruitblik 2024

Verwachte gang van zaken in 2024

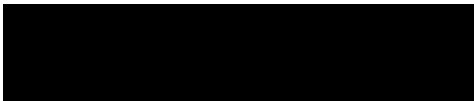
Het jaar 2024 zal mooie exposities en activiteiten kenmerken. We verwachten een sterke uitbreiding van de educatie door de komst van een medewerker educatie en een versterking aan de bedrijfsmatige kant door de komst van een zakelijk leider. De gesprekken over de nieuwe huurovereenkomst met De Nieuwe Ooster worden in 2024 afgerond, hopelijk met een goed resultaat. Van cruciaal belang is het besluit van het Amsterdams Fonds voor de Kunst naar aanleiding van onze aanvraag voor een bijdrage van het Kunstenplan 2025-2028.

Programmering

- Boekpresentatie Hoe Besta Ik Na door Frenk van der Linden en Pieter Webeling (19 februari)
- Literair Zondagmiddagmatinee met SLAA (25 februari, PC Paviljoen)
- Avond met verhalenvertellers van Mezrab (21 april, PC Paviljoen)
- ONTROERTOUR door PJ Roggeband, nieuwe reeks (start op 21 april)
- Symposium De Groene Dood (26 april)
- Tentoonstelling Een Lekkere Dood (t/m 9 juni 2024)
- Tentoonstelling met nieuwe cartoons van Peter de Wit (opening 27 juni)
- Presentatie Mozaïek van Verlorenen (Margareta Svensson en Chaja van Kollum; opening 27 juni)
- Theater in de museumtuin: Testament van de mens (12-13 juli)
- Koffie & Cake lezing met Ted van Lieshout (17 sept)
- Toneel in PC Paviljoen - Habitat X (oktober)
- Museumnacht (2 november)
- Project met Humanistisch Verbond
- Project over levensverhalen/de maakbare dood i.s.m. Pakhuis De Zwijger, Netwerk Palliatieve Zorg Amsterdam en Storytelling Center (verschillende locaties; november 2024)

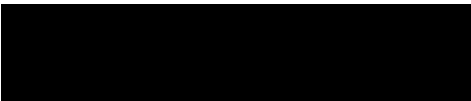
Namens het bestuur:

Voorzitter

De heer drs. E. Doeve

Penningmeester

De heer D.C. van Rosmalen

13. Jaarrekening 2023

Stichting Nederlands Uitvaartmuseum

Inhoud	pagina
1 Balans per 31 december 2023	1
2 Staat van baten en lasten over 2023	2
3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	4
4 Toelichting op de balans per 31 december 2023	6
5 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2023	12

1 Balans per 31 december 2023	2023	2022
ACTIVA		
<u>Vaste activa</u>		
I Materiële vaste activa	3.260	1.412
Totaal vaste activa	3.260	1.412
<u>Vlottende activa</u>		
II Voorraden	6.618	6.282
III Vorderingen	87.930	76.874
IV Liquide middelen	94.733	66.421
Totaal vlottende activa	189.281	149.577
TOTAAL ACTIVA	192.541	150.989
PASSIVA		
V Algemene reserve	71.774	59.078
VI Bestemmingsreserves	41.257	41.257
Totaal eigen vermogen	113.031	100.335
VII Kortlopende schulden	79.510	50.655
TOTAAL PASSIVA	192.541	150.989

2 Staat van baten en lasten over 2023	2023	Jaarbegroting 2023	2022
BATEN			
<u>Directe opbrengsten</u>			
1.Publieksinkomsten	82.671	76.600	68.425
3.Overige inkomsten	7.925	6.000	9.321
5.Totaal opbrengsten (1 tm 4)	90.596	82.600	77.746
6.Subsidie AFK	149.196	149.194	139.355
<u>Overige subsidie uit publieke middelen</u>			
9.Incidenteel	41.068	59.545	38.418
10.Bijdrage uit private middelen	199.983	227.819	170.438
11.Totaal publieke en private middelen (6 tm 10)	390.247	436.558	348.211
TOTAAL BATEN (5+11)	480.843	519.158	425.958
LASTEN			
1.Beheerslasten personeel	57.501	73.246	72.668
2.Beheerslasten materieel	94.649	99.360	79.401
3.Totaal beheerslasten	152.150	172.606	152.068
4.Activiteitenlasten personeel	222.387	236.820	182.160
5.Activiteitenlasten materieel	93.609	129.900	116.104
6.Totaal activiteitenlasten	315.997	366.720	298.264
TOTAAL LASTEN (3+6)	468.147	539.326	450.332
7.Saldo uit gewone bedrijfslasten	12.696	-20.168	-24.375
8.Saldo rentebaten en -lasten	0		-121
EXPLOITATIERESULTAAT (7+8+9)	12.696	-20.168	-24.496

2 Staat van baten en lasten over 2023	2023	Jaarbegroting 2023	2022
Resultaatbestemming			
Algemene reserve	12.697		-24.496
Bestemmingsreserve	0		-0
Totaal resultaatbestemming	12.697		-24.496

3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Informatie over rechtspersoon

Stichting Nederlands Uitvaartmuseum is gevestigd in Amsterdam en ingeschreven bij de KvK onder nummer 41156251. De stichting heeft als doel mensen aan te zetten tot reflectie op dood, sterfelijkheid en rouw en mensen te informeren over geschiedenis, heden en toekomst van uitvaartculturen en dit zowel binnen als buiten het geëxploiteerde museum.

Grondslagen algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving, mede op basis van Richtlijn RJ 640 met inachtneming van specifieke aanwijzingen van het Handboek Verantwoording Vierjarige subsidies Kunstenplan 2021-2024 van het Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK) en van eventuele andere subsidiegevers of fondsen zoals beschreven in de Inhoudelijke toelichting op de balans en exploitatierekening.

De jaarrekening is opgesteld in euro's. Indien voor activa en passiva geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld, vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs.

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Winsten worden slechts opgenomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

WAARDERINGSGRONDSLAGEN VOOR DE BALANS

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd op de aanschaffingswaarde onder aftrek van de afschrijvingen die gebaseerd zijn op de geschatte economische levensduur. Voor de gehanteerde afschrijvingspercentages en activeringsgrens wordt verwezen naar de Inhoudelijke toelichting op de balans en exploitatierekening.

De stichting beoordeelt op balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig is. Dat is aan de orde als de boekwaarde hoger is dan de realiseerbare waarde (de hoogst mogelijke opbrengstwaarde). Als die waarde niet kan worden vastgesteld wordt de waarde van de kasstroom genererende eenheid vastgesteld. De boekwaarde van het actief wordt verlaagd en dit verlies wordt verwerkt in de winst-en-verliesrekening.

Voorraad

De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of lagere netto-opbrengstwaarde. Deze lagere netto-opbrengstwaarde wordt bepaald door individuele beoordeling van de voorraden.

Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie, inclusief de transactiekosten indien materieel. Vorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Bestemmingsreserves

De bestemmingsreserves zijn reserves met een beperktere bestedingsmogelijkheid, waarbij de beperking door het bestuur is aangebracht. De aard van de bestemmingsreserves wordt later toegelicht.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de bedragen waartegen de schuld moet worden afgelost.

3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Het resultaat (saldo) wordt bepaald als het verschil tussen het totaal der baten en het totaal der lasten. Ontvangsten en uitgaven worden in de staat van baten en lasten toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Bij de toerekening wordt een bestendige gedragslijn gevolgd.

Resultaatbestemming

Indien aan bestemmingsreserve(s) respectievelijk bestemmingsfonds(en) wordt gedoteerd dan wel daaruit wordt geput wordt deze mutatie op de volgende wijze verwerkt: het saldo van de staat van baten en lasten wordt bepaald inclusief het overschot of tekort dat is ontstaan uit hoofde van de baten en lasten met een bijzondere bestemming. Onder de staat van baten en lasten wordt vervolgens een specificatie opgenomen van de verwerking van dit saldo in de onderscheiden posten van het eigen vermogen.

Subsidies

In overeenstemming met RJ 274 – Overheidssubsidies worden subsidies en andere vormen van overheidssteun verwerkt zodra er een redelijke zekerheid is dat de stichting aan de gestelde voorwaarden voldoet en de subsidie of faciliteit daadwerkelijk zal verkrijgen. Indien ze in het verslagjaar niet volledig zijn besteed, worden de nog niet bestede gelden opgenomen onder de kortlopende schulden als 'vooruitontvangen subsidies'.

Kosten

De kosten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

4 Toelichting op de balans per 31 december 2023

ACTIVA

I Materiële vaste activa

Verloop materiële vaste activa

Het verloop van de materiële vaste activa wordt als volgt weergegeven:

	Inventaris en ICT
Aanschafwaarde per 1 januari	74.777
Cumulatieve afschrijvingen per 1 januari	-73.365
Boekwaarde per 1 januari	1.412
Investeringen 2023	2.760
Afschrijvingen	-912
Mutaties	1.848
Aanschafwaarde per 31 december	77.537
Cumulatieve afschrijvingen per 31 december	-74.277
Boekwaarde per 31 december	3.260

4 Toelichting op de balans per 31 december 2023

	2023	2022
<u>VIlottende activa</u>		
II Voorraden		
Voorraad	6.618	6.282
Totaal voorraden	6.618	6.282
III Vorderingen		
<u>Debiteuren</u>		
Debiteuren	16.749	6.828
Voorziening dubieuze debiteuren	-1.217	-1.217
Totaal debiteuren	15.533	5.611
<u>Te ontvangen subsidies</u>		
Het Cultuurfonds	26.700	
Stichting Mondriaan Fonds	24.523	37.591
Stichting Prins Bernhard Cultuurfonds		13.208
Stichting Stimuleringsfonds Rouw		3.000
Stichting ZABAWAS		5.500
Vereniging Rembrandt	6.065	
Totaal te ontvangen subsidie	57.288	59.299
<u>Te vorderen belastingen en premies sociale verzekeringen</u>		
Omzetbelasting	4.719	962
Totaal te vorderen belastingen en sociale verzekeringen	4.719	962

4 Toelichting op de balans per 31 december 2023

	2023	2022
<u>Overige vorderingen</u>		
Vooruitbetaalde kosten	3.698	10.864
Nog te factureren	1.055	
Overige vorderingen	5.638	138
Totaal overige vorderingen	10.391	11.002
Totaal vorderingen	87.930	76.874
IV Liquide middelen		
Bank	94.733	66.421
Totaal liquide middelen	94.733	66.421

De liquide middelen staan ter vrije beschikking van de stichting

4 Toelichting op de balans per 31 december 2023	2023	2022
PASSIVA		
Eigen vermogen		
V Algemene reserve		
Saldo algemene reserve per 1 januari	59.078	83.573
Uit resultaatbestemming	12.697	-24.496
Saldo algemene reserve per 31 december	71.774	59.078
VI Bestemmingsreserves		
Saldo Bestemmingsreserve per 1 januari	11.257	11.257
Uit resultaatbestemming	0	-0
Saldo Bestemmingsreserve per 31 december	11.257	11.257
Saldo Continuïteitsreserve per 1 januari	30.000	30.000
Saldo Continuïteitsreserve per 31 december	30.000	30.000
Totaal bestemmingsreserves	41.257	41.257
Totaal eigen vermogen	113.031	100.335
VII Kortlopende schulden		
Schulden aan leveranciers		
Crediteuren	13.968	13.953
Totaal schulden aan leveranciers	13.968	13.953

4 Toelichting op de balans per 31 december 2023	2023	2022
Af te dragen belastingen en premies sociale verzekeringen		
Loonbelasting	3.935	3.303
Pensioenpremies		312
Totaal af te dragen belastingen en sociale verzekeringen	3.935	3.615
Overige kortlopende schulden		
Te betalen kosten	8.053	9.500
Te betalen vakantiegeld en overige salariskosten	12.292	16.041
Vooruitontvangen subsidies	41.262	7.545
Totaal overige kortlopende schulden	61.607	33.086
Totaal kortlopende schulden	79.510	50.655

4 Toelichting op de balans per 31 december 2023

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Met ingang van 1 januari 2013 is er bij Stichting Museum Nienoord te Leek een depotruimte van 170,60 m2 gehuurd. De huur over 2023 bedraagt €11.808,- per jaar inclusief BTW. Jaarlijks, voor het eerst op 1 januari 2014, kan de huur geïndexeerd worden op basis van CPI-werknemers laag (2013=100). Het contract wordt jaarlijks automatisch verlengd en kent een opzegtermijn van 6 maanden.

Met ingang van 2007 is een huurovereenkomst aangegaan met de Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oost-Waterschapsmeer. De huur over 2023 bedraagt €16.205,- (BTW n.v.t.). In deze overeenkomst is opgenomen dat vanaf 1 oktober 2007 de huurder de huurprijs voor 25% in geld voldoet en voor 75% in natura. De betaling in natura vindt plaats door het leveren van het dagelijks onderhoud en reiniging van het pand en dat er iemand aanwezig is elke dag van 9 tot 17 uur. De waarde van de door huurder aan verhuurder te leveren diensten wordt tussen partijen vastgesteld op 75% van de huurprijs. Huurder voldoet de omzetbelasting die verschuldigd is over de huurprijs, voor zover deze in natura is verschuldigd, aan verhuurder in geld gelijktijdig met de betaling van huurprijs voor zover deze in geld moet worden voldaan. Met omzetbelasting wordt voor de werking van deze bepaling gelijkgesteld de afzonderlijke vergoeding voor omzetbelasting die in rekening wordt gebracht in de huurprijs indien geen met omzet belaste verhuur wordt overeengekomen of indien niet meer met omzetbelasting mag worden verhuurd, terwijl partijen dat wel waren overeengekomen. De kans dat de Belastingdienst zich op het standpunt stelt dat de dienstverlening meer of minder waard is dan 75% van de huurprijs, is voor rekening van verhuurder en zal derhalve niet leiden tot verrekening met huurder. Deze overeenkomst moet, voor wat betreft de verbintenissen tot levering en afname van diensten, worden beschouwd als een overeenkomst van opdracht. Verhuurder zal gerechtigd zijn te verlangen dat met ingang van 1 januari 2009 of met ingang van 1 januari van elk tweede daaropvolgende jaar, huurder de huurprijs voor een groter gedeelte dan 25% (oplopend tot en met 100%) in geld dient te voldoen, indien verhuurder zulks tenminste zes maanden voorafgaand aan die datum schriftelijk aan huurder heeft medegedeeld. De overeenkomst wordt telkens voor een periode van 5 jaar verlengd, meest recentelijk op 31 december 2016. Een nieuwe overeenkomst wordt in 2024 opgesteld. De opzegtermijn bedraagt 2 jaar.

De stichting heeft in bruikleen ontvangen een museumcollectie van Stichting Funerair Erfgoed, Hiervan is een bruikleenovereenkomst opgesteld gedateerd op 18 maart 2006 met een looptijd van 25 jaar en eindigt derhalve op 18 maart 2031.

Museum Tot Zover ontvangt in de periode 2021-2024 subsidie vanuit het Kunstenplan van de Gemeente Amsterdam dat door het Amsterdam Fonds voor de Kunst wordt beheerd. Het bedrag wordt jaarlijks geïndexeerd en bedraagt in 2023 €149.194.

De stichting heeft in 2023 een donatie toegewezen gekregen door het Vaillantfonds van €200.000,-. Dit bedrag zal worden aangewend voor de jaren 2024 tot en met 2026.

5 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2023

	2023	Jaarbegroting 2023	2022
BATEN			
Directe opbrengsten			
1.Publieksinkomsten			
Entree	20.604	14.000	14.732
Opbrengsten uit winkel verkopen	16.182	8.000	12.990
Horeca	45.886	44.600	40.703
Overige publieksinkomsten		10.000	
Totaal publieksinkomsten	82.671	76.600	68.425
3.Overige inkomsten			
Workshops, educatie	4.242		6.511
Overige directe inkomsten	3.683	6.000	2.810
Totaal overige inkomsten	7.925	6.000	9.321
5.Totaal opbrengsten (1 tm 4)	90.596	82.600	77.746

5 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2023

2023Jaarbegroting 20232022

6.Subsidie AFK

149,196149,194139,355

Overige subsidies uit publieke middelen

9.Incidenteel

Incidentele subsidies overige

41.06859.54538,418

Totaal overige subsidies uit publieke middelen

41.06859.54538.418

10.Bijdrage uit private middelen

Bijdrage particulieren incl. vrienden

-6241,511

Bijdrage van bedrijven

105.115

Bijdrage van private fondsen

166,050195,26235,105

Fonds21

10.000

VSBfonds

15,00025,000

Het Cultuurfonds

13,4921,49213,208

Vereniging Rembrandt

6,0656,065

Zabawas

5,500

Totaal bijdrage uit private middelen

199,983227,819170,438

11.Totaal publieke en private middelen (6 tm 10)

390.247436.558348.211

5 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2023

2023Jaarbegroting 20232022

LASTEN

1.Beheerslasten personeel

Salarissen

-206

Directie

39,10636,14042,333

Overige medewerkers

5,91421,45618,065

Vrijwilligers

1,3941,0001,608

Onkosten werknemers

10,19411,8008,566

Onkosten ingehuurd personeel

1,1002,8502,096

Totaal beheerslasten personeel

57.50173.24672.668

2.Beheerslasten materieel

Huisvesting

41,76151,00532,423

Kantoor

51,97748,05544,403

Algemene publiciteit

3001,176

Afschrijvingen

9121,399

Totaal beheerslasten materieel

94.64999.36079.401

3.Totaal beheerslasten

152.150172.606152.068

5 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2023

2023Jaarbegroting 20232022

4.Activiteitenlasten personeel			
Artistiek kader	5.905	16.146	4.540
Performers	54.108	45.117	19.448
Overig artistiek personeel	96.567	97.410	102.077
Productie en techniek	1.350	1.500	
Marketing	29.189	29.090	25.933
Publieksservice en kassa	5.727	5.300	
Locatie medewerkers	110		137
Horeca	18.213	20.580	18.140
Overige medewerkers	11.220	21.677	11.885
Totaal activiteitenlasten personeel	222.387	236.820	182.160
5.Activiteitenlasten materieel			
Aankopen	282	1.131	1.169
Collectie	5.409	8.500	18.165
Tentoonstellingen en activiteiten	18.446	28.666	15.282
Marketingcommunicatie	24.981	29.969	37.739
Inrichting locatie, transport, opslag	2.049	2.820	3.418
Reis, verblijf, sejours	312	1.000	670
Educatie	1.343	5.750	1.466
Inkoopkosten	145		
Inkoopkosten winkel	1.163	2.500	3.183
Horeca inkoopkosten	21.264	13.602	15.916
Overige kosten	18.215	35.962	19.096
Totaal activiteitenlasten materieel	93.609	129.900	116.104
6.Activiteitenlasten totaal	315.997	366.720	298.264

